

8. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS

8th International Scientific
Conference - Special education
and rehabilitation today

BEOGRAD 2014.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VIII međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 07–09. novembar 2014.

Zbornik radova

The Eight International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, November, 07-09, 2014

Proceedings

Beograd, 2014.
Belgrade, 2014

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

VIII međunarodni naučni skup
Beograd, 7-9. 11. 2014.
The Eighth International Scientific Conference
Belgrade, 07-09. 11. 2014.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:
prof. dr Jasmina Kovačević
prof. dr Dragana Maćešić-Petrović

Kompjuterska obrada teksta - Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-061-0

RAZLIKE U OBRASCIMA UPOTREBE INTERNETA KOD ADOLESCENTNIH INTERNET-ZAVISNIKA I NEZAVISNIKA

Marija Marković^{*1}, Lidija Bukvić², Slađana Đurić³

¹Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

²Centar za pozitivan razvoj dece i omladine, Beograd

³Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti

Pitanje nastajanja i održavanja internet-zavisnosti je poslednjih godina predmet značajnog interesovanja naučne i stručne javnosti. Za potrebe izvođenja zaključaka o indikatorima javljanja internet-zavisnosti, postavljeno je istraživanje usmereno na utvrđivanje razlika u obrascima upotrebe interneta kod adolescenata koji se mogu smatrati internet-zavisnicima i onih čije korišćenje interneta nema karakter zavisničkog ponašanja. Podaci su prikupljeni na uzorku od 814 učenika starijih razreda iz devet beogradskih osnovnih škola, oba pola. Prisustvo zavisnosti od interneta procenjeno je Testom internet-zavisnosti (IAT), dok su obrasci upotrebe interneta sagledani preko varijabli koje opisuju obim u kome učenici koriste internet. Rezultati istraživanja pokazuju da 32.4% učenika, prema kriterijumima IAT-a, ispunjava uslove za dijagnostikovanje zavisnosti od interneta. Statistički značajne razlike u obrascima upotrebe interneta, između učenika koji su zavisni od interneta i onih kojih to nisu, utvrđene su na svim ispitivanim varijablama: dužina, χ^2 (2, N=814)=61.75, $p=.000$; učestalost, χ^2 (3, N=814)=71.51, $p=.000$; i intenzitet korišćenja interneta, χ^2 (4, N=814)=211.80, $p=.000$. Procentualno posmatrano, 74% zavisnika u odnosu na 47% nezavisnika koristi internet duže od tri godine; za 30% više zavisnika nego nezavisnika svakodnevno posećuje internet; a svega 3% nezavisnika i čak 35% zavisnika provodi na internetu više od četiri sata dnevno. Osim toga, utvrđeno je da zavisnici koriste internet tokom cele nedelje (68%), dok nezavisnici to čine prevashodno vikendom (45%), χ^2 (2, N=814)=56.01, $p=.000$. Može se zaključiti da intenzivnija, učestalija i duža upotreba interneta stoji u vezi sa javljanjem simptoma internet-zavisnosti u periodu adolescencije, te da je, sa preventivnog aspekta, nužno primeniti intervencije usmerene na pružanje alternative i ograničavanje vremena koje se provodi na internetu.

Ključne reči: internet-zavisnost, rizični faktori, upotreba interneta, prevencija

UVOD

Pitanje nastajanja i održavanja internet-zavisnosti je poslednjih godina predmet značajnog interesovanja naučne i stručne javnosti. Kao adiktivno ponašanje, ostavlja teške posledice na celokupno funkcionisanje ličnosti (preokupacija internetom, povećana tolerancija, pojava apstinencijalne krize, nemogućnost kontrole, poremećeni socijalni odnosi, bežanje od problema i slično), a posebno kod adolescenata koji su u

* marija87markovic@yahoo.com

najvećem riziku s obzirom da su najbrojniji korisnici interneta (RZS, 2013). Upravo iz tih razloga, značajno bi bilo na vreme prepoznati moguće indikatore koji bi ukazivali na potencijalno razvijanje ovog problema. Za potrebe izvođenja zaključaka o indikatorima javljanja internet-zavisnosti, postavljeno je istraživanje usmereno na utvrđivanje razlika u obrascima upotrebe interneta kod adolescenata koji se mogu smatrati internet-zavisnicima i onih čije korišćenje interneta nema karakter zavisničkog ponašanja.

METOD ISTRAŽIVANJA

Uzorak je činilo 814 učenika starijih razreda iz devet beogradskih osnovnih škola, oba pola (48.4% dečaka i 51.6% devojčica), prosečne starosti 12.9 godina ($SD=1.01$). U istraživanju je korišćen upitnik, kreiran za potrebe istraživanja, koji se sastojao iz 26 stavki. Prvi deo upitnika sadržao je dva pitanja o demografskim podacima (pol, uzrast) i četiri pitanja sa skaliranim odgovorima koja su ispitivala obim upotrebe interneta (dužina, učestalost, intenzitet i dani korišćenja interneta). Drugi deo upitnika oduhvatao je 20 stavki Testa internet-zavisnosti, IAT (Young, 2008; 2011) sa odgovorima na šestostepenoj skali Likertovog tipa (0=„nikad“, 1=„retko“, 2=„ponekad“, 3=„često“, 4=„veoma često“, 5=„uvek“) kojima se procenjivalo prisustvo zavisnosti od interneta. IAT test ispituje prisustvo različitih simptoma zavisnosti koji ukazuju na postojanje asptinencijalne krize usled nemogućnosti korišćenja interneta, kao i na prisustvo posledica u različitim sferama funkcionisanja, te na osnovu prisustva, odnosno odsustva simptoma, grupiše ispitanike u kategorije nezavisnika i zavisnika, pri čemu zavisnike deli na tri podkategorije – blage, umerene i ozbiljne. Pouzdanost IAT skale u celini, izražena Kronbahovim alfa koeficijentom interne konzistencije, na ovom uzorku iznosi .91. Ispitivanje je obavljeno tokom trajanja nastave u mesecu novembru 2012. godine.

REZULTATI

Dobijeni nalazi pokazuju da se kod blizu jedne trećine ispitanih učenika (32.4%) beleže IAT skorovi koji ukazuju na prisustvo internet-zavisnosti, pri čemu 21.3% ispoljava simptome blage, 10.2% umerene i 1% ozbiljne zavisnosti. Statistički značajne razlike u zastupljenosti učenika koji su zavisni od interneta i onih kojih to nisu, utvrđene su prema polu, $c^2(1, N=814)=43.88, p=.000$ i uzrastu učenika, $c^2(3, N=814)=35.98, p=.000$. Deskriptivni pokazatelji ukupnog IAT skora, pola i uzrasta učenika prikazani su u Tabeli 1. Posmatrano prema polu, u kategoriji učenika koji nisu pokazali simptome zavisnosti prisutno je više devojčica (59,6%) u odnosu na dečake (40,4%), dok je situacija drugačija kod učenika koji ispoljavaju simptome zavisnosti, pri čemu su skoro duplo brojniji dečaci (65,2%) u odnosu na devojčice (34,8%). Kada se posmatra uzrast učenika, primetno je da na mlađim uzrastima (12, 13 godina) veći udeo ispitanika pripada kategoriji nezavisnika (70%), dok sa porastom uzrasta, raste i procenat učenika koji potpadaju pod kategorije zavisnosti, te na uzrastima od 14 i 15 godina 43,1% učenika ispoljava simptome zavisnosti od interneta.

Tabela 1 – Deskriptivni pokazatelji ukupnog IAT skora, pola i uzrasta učenika u kategorijama

		nezavisnici		zavisnici	
		N	%	N	%
IAT skor		550	67,6	264	32,4
Pol	Muški	222	40,4	172	65,2
	Ženski	328	59,6	92	34,8
Uzrast	12	277	50,4	76	28,8
	13	108	19,6	74	28,0
	14	132	24,0	83	31,4
	15	33	6,0	31	11,7

Nalazi o obimu upotrebe interneta, posmatrano prema deskriptivnim pokazateljima prikazani su u Tabeli 2. Podaci o dužini korišćenja interneta pokazuju da 74% zavisnika u odnosu na 47% nezavisnika koristi internet duže od tri godine. U pogledu učestalosti, utvrđeno je da za 30% više zavisnika nego nezavisnika svakodnevno posećuje internet. Podaci o intenzitetu upotrebe pokazuju da svega 3% nezavisnika i čak 35% zavisnika provodi na internetu više od četiri sata dnevno. Osim toga, utvrđeno je da zavisnici koriste internet tokom cele nedelje (68%), dok nezavisnici to čine prevashodno vikendom (45%).

Statistički značajne razlike u obrascima upotrebe interneta, između učenika koji su zavisni od interneta i onih kojih to nisu, utvrđene su na svim ispitivanim varijablama: dužina, χ^2 (2, N=814)=61.75, p=.000; učestalost, χ^2 (3, N=814)=71.51, p=.000; intenzitet, χ^2 (4, N=814)=211.80, p=.000 i dani korišćenja interneta χ^2 (2, N=814)=56.01, p=.000.

Tabela 2 – Deskriptivni pokazatelji obima upotrebe interneta u kategorijama

		nezavisnici		zavisnici	
		N	%	N	%
Dužina upotrebe	Manje od godinu dana	59	10,7	30	11,4
	Od jedne do tri godine	230	41,8	39	14,8
	Više od tri godine	261	47,5	195	73,9
Učestalost upotrebe	Nekoliko puta mesečno	26	4,7	4	1,5
	Jednom nedeljno	45	8,2	6	2,3
	Nekoliko puta nedeljno	196	35,6	37	14,0
	Svaki dan	283	51,5	217	82,2
Intenzitet upotrebe	Manje od sat vremena	178	32,4	19	7,2
	Od jednog do dva sata	259	47,1	71	26,9
	Od dva do četiri sata	96	17,5	84	31,8
	Od četiri do šest sati	11	2,0	53	20,1
Dani korišćenja	Više od šest sati	6	1,1	37	14,0
	Radnim danima	81	14,7	22	8,3
	Vikendom	248	45,1	62	23,5
	U toku cele nedelje	221	40,2	180	68,2

DISKUSIJA

Rezultati o obimu upotrebe interneta pokazuju da postoji razlika u obrascima korišćenja interneta između internet-zavisnika i nezavisnika. Pre svega, prisutne su razlike prema polu i uzrastu, te se dobijeni podaci razlikuju od nalaza domaćih istraživanja koja su sprovedena u populaciji internet-zavisnika, u kojima je prikazana nešto veća zastupljenost ženske populacije u okviru ispitivane kliničke grupe u odnosu na njihovu zastupljenost u opštoj populaciji korisnika interneta (Hinić, 2012; 2008). Međutim, ima i istraživanja koja potvrđuju dobijeni nalaz da su uglavnom internet-zavisnici muškog pola, ali ukazuju i na to da je iz godine sve veći udeo žena u populaciji zavisnika (Lam et al., 2009; Golčevski, Milovanović, 2003; Young, 1998). Nije iznenađujuć ni podatak da su među internet-zavisnicima najviše raspoređeni adolescenti od 14 i 15 godina, što potvrđuje već poznate nalaze o visokom stepenu zastupljenosti simptoma zavisnosti kod adolescenata (Kwon, 2011).

Podaci o dužini korišćenja interneta pokazuju da svi korisnici interneta, bez obzira na prisustvo zavisnosti poseduju relativno iskustvo upotrebe interneta i da mali broj njih koristi internet manje od godinu dana, a najviše ispitanika obe kategorije koristi internet duže od tri godine, s tim da su brojniji učenici koji pokazuju simptome zavisnosti. Ovaj nalaz potvrđuje činjenicu da je za razvoj ovog poremećaja potrebno određeno vreme (Hinić, 2012) i da se ne radi o „početnicima“ u korišćenju interneta koji zbog svog nedovoljnog iskustva padaju u zamku radoznalosti (Beard, 2005, Yellowless, Marks, 2005; Young, 1998).

Polazeći od široko rasprostranjene upotrebe interneta u populaciji adolescenata u Srbiji (RZS, 2013), očekivan je podatak da je među ispitanim učenicima najučestalija svakodnevna upotreba interneta. Međutim, često se kao kriterijum utvrđivanja zavisnosti koristi broj sati provedenih na internetu (Pejović-Milovančević i sar., 2009; Soule et al., 2003) s tim da ga pojedini autori smatraju prevaziđenim jer se i u populaciji nezavisnika mogu naći osobe koje koriste internet više od 20 sati nedeljno (Hinić, 2012). Nalazi ovog istraživanja govore o tome, da se ipak vremenski kriterijum razlikuje u populaciji internet-zavisnika i nezavisnika, te da većina nezavisnika koristi internet prosečno od 7 do 14 sati nedeljno, dok zavisnici najčešće to čine od 14 do 40 sati nedeljno. Ovakvi rezultati mogu poslužiti u prilog teze za korišćenje kriterijuma vremenske upotrebe interneta kao jednog od skrining pitanja za osobe u riziku od razvijanja zavisnosti, barem kada su mlađi adolescenti u pitanju.

Osim toga, nalaz da nezavisnici koriste internet prevashodno vikendom, a zavisnici to čine tokom cele nedelje, može biti značajan znak upozorenja, s obzirom na činjenicu da na ovom uzrastu nije očekivano da školske obaveze zahtevaju korišćenje interneta (Young, 2004).

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da intenzivnija, učestalija i duža upotreba interneta stoji u vezi sa javljanjem simptoma internet-zavisnosti u periodu adolescencije. Obzirom da obrasci upotrebe interneta pokazuju svoju statističku značajnost u razlikovanju učenika koji ispoljavaju simptome zavisnosti i onih kod kojih ti simptomi nisu prisutni, predlaže se upotreba kratkih skrining testova sa pitanjima koja obuhvataju utvrđene indikatore obima upotrebe interneta kako bi se identifikovala populacija u riziku. Na osnovu toga, pogodno je primeniti preventivne programe selektivnog nivoa delovanja i planirati intervencije usmerene na pružanje alternative, s obzirom da se zapaža pojačana upotreba interneta tokom slobodnog vremena, kao i ograničavanje vremena koje se provodi na internetu zbog potvrđenog značaja vremenskog kriterijuma kao indikatora zavisnosti od interneta.

LITERATURA

- Beard, K. W. (2005). Internet addiction: A review of current assessment techniques and potential assessment questions. *CyberPsychology and Behavior*, 8 (1), 7-14.
- Golčevski, N., & Milanović, G. (2003). *Globalni građani – Empirijska studija korisnika Interneta u Srbiji 2003*. Beograd, CePIT.
- Hinić, D. (2008). Korisnički profili internet zavisnika u Srbiji. *Psihologija*, 41 (4), 435-453.
- Hinić, D. (2012). Evaluacija Skale poremećaja upotrebe interneta (PUI). *Psihologija*, 45 (3), 311-325.
- Kwon, J. H. (2011). Toward the prevention of adolescent Internet addiction. In K. S. Young, & C. Nabuco de Abreu (Eds.), *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment* (pp. 223-243). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lam, L. T., Peng, Z., Mai, J., & Jing, J. (2009). Factors associated with Internet addiction among adolescents. *CyberPsychology and Behavior*, 12 (5), 551-555.
- Pejanović-Milovančević, M., Popović-Deušić, S., Draganić-Gajić, S., & Lečić-Toševski, D. (2009). Zavisnost od Interneta – prikaz bolesnika. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 137 (1-2), 86-90.
- Republički zavod za statistiku (RZS) (2013). *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2013*. Retrieved January 20, 2014, from <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>
- Soule, S., Shell, W., & Kleen, B. (2003). Exploring Internet addiction: Demographic characteristics and stereotypes of heavy Internet users. *Journal of Computer Information Systems*, 44 (1), 64-73.
- Yellowlees, P., & Marks, S. (2007). Problematic Internet use or Internet addiction? *Computers in Human Behavior*, 23 (3), 447-453.
- Young, K. (1998). *Caught in the net: How to recognise the signs of Internet addiction and a winning strategy for recovery*. New York: John Wiley & Sons.
- Young, K. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*, 48 (4), 402-415.

DIFFERENCES IN PATTERNS OF INTERNET USE FOR ADOLESCENT INTERNET ADDICTS AND NON-ADDICTS

Summary

The issue of the formation and maintenance of the Internet Addiction is the subject of considerable interest of the scientific and professional community in recent years. For the purpose of drawing conclusions about indicators of occurrence of the Internet addiction, the study was set up with a focus on determining differences in patterns of Internet use among adolescents, which can be considered as Internet addicts and on the other hand, those whose Internet use does not have the character of addictive behavior. Data were collected on a sample of 814 higher grade students from nine Belgrade's elementary schools, both sexes. The presence of Internet addiction was assessed with Internet Addiction Test (IAT), while the patterns of Internet use are viewed through variables that describe the scope in which students use the Internet. Research results show that 32.4% of students, according to the IAT criteria, meet the requirements for the diagnosis of the Internet addiction. Statistically significant differences were found in patterns of Internet use among students which are addicted to the Internet and those who did not, in all tested variables: length, $\chi^2 (2, N=814)=61.75, p=.000$; frequency, $\chi^2 (3, n=814)=71.51, p=.000$; and intensity of Internet use, $\chi^2 (4, N=814)=211.80, p=.000$. In percentage terms, 74% of addicts compared to 47% non-addicts use the Internet more than three years; 30% more addicts visit daily the Internet in comparison to non-addicts; and only 3% non-addicts and even 35% of addicts spend time on the Internet for more than four hours a day. In addition, it was found that addicts use the Internet during the whole week (68%), while non-addicts are on the Internet primarily on weekends (45%), $\chi^2 (2, N=814)=56.01, p=.000$. It can be concluded that more intense, more frequent and longer Internet use stands in relation with reporting symptoms of Internet addiction in adolescence, and from the aspect of prevention, interventions aimed at providing alternatives and limit the time spent on the Internet are necessary to use.

Keywords: Internet addiction, risk factors, Internet use, prevention